

Tadeusz Pokusa
Wojciech Grzybowski¹

Logistyka humanitarna – istota, warunki skuteczności i zastosowanie w sferze współpracy cywilno – wojskowej (cz. 1)

Wielkie tragedie – klęski żywiołowe, takie jak trzęsienie ziemi na Haiti w styczniu 2010 roku, epidemie i katastrofy spowodowane przez człowieka (w tym zamachy terrorystyczne w Bombaju, Bali czy Madrycie) lub połączenie różnych rodzajów katastrof, jak tsunami na Oceanie Indyjskim czy też pożary lasów w Australii i powódzie w Europie, spowodowały nasilenie głosów domagających się zwiększenia skuteczności istniejących zdolności Unii Europejskiej i ONZ do reagowania w przypadku takich katastrof.

Pomoc humanitarna jest obowiązkiem moralnym oraz najważniejszym wyrazem solidarności obywateli świata z osobami poszkodowanymi. W świecie, w którym klęski żywiołowe są coraz częstsze i coraz bardziej dotkliwe, a konflikty zbrojne nadal powodują cierpienie wielu ludzi, dotykając szczególnie najbiedniejszych, wszystkie podmioty globalne muszą działać wspólnie, aby skutecznie nieść pomoc ofiarom kryzysów humanitarnych, a także aby zmniejszyć podatność na zagrożenia w przyszłości.

Za działaniami humanitarnymi stoi wielowiekowa tradycja solidarności międzyludzkiej na rzecz pomocy ofiarom kryzysów. Ich celem jest ratowanie życia i niesienie natychmiastowej pomocy tym, którzy na skutek określonego zagrożenia

znaleźli się w sytuacji kryzysowej. Szczególnie w ostatnim okresie, na bazie nienajlepszych doświadczeń związanych między innymi z trzęsieniem ziemi na Haiti, nadszedł ostatecznie czas na wzmocnienie globalnych działań humanitarnych w odpowiedzi na obecną sytuację, poprzez wypracowanie jasnego konsensusu UE i innych struktur globalnych, w sprawie wspólnych wartości i zasad leżących u podstaw praw człowieka. Stąd też jeszcze większą wagę należy przywiązywać do organizacji niesienia międzynarodowej pomocy, jej jakości i profesjonalnego działania w ramach logistyki humanitarnej. Z działaniami tymi wiąże się dziś jednak wiele specyficznych problemów. Kryzysy humanitarne zdarzają się coraz częściej, a ich skutki są coraz dotkliwsze. Ma to między innymi związek ze zmianami klimatu, różnorodnym charakterem konfliktów, rosnącą rywalizacją o dostęp do energii i zasobów naturalnych, skrajnym ubóstwem czy też słabymi systemami rządów. Cierpi najczęściej ludność cywilna, głównie w krajach rozwijających się.

Globalny konsensus w sprawie pomocy humanitarnej powinien propagować bardziej spójne, konsekwentne i kompleksowe podejście do kwestii pomocy humanitarnej. Wyraźne zobowiązanie się do stosowania sprawdzonych rozwiązań

w zakresie niesienia pomocy oraz określenie ról wszystkich uczestników działań jest konieczne do utrzymania przestrzeni humanitarnej, a co za tym idzie, zdolności niesienia pomocy ludziom w potrzebie. Pomoc humanitarną należy realizować w sposób przejrzysty w oparciu o faktyczne zapotrzebowanie. Obecnie nie istnieją żadne wspólne zasady ani uzgodnione podejście do kwestii oceny potrzeb². Ponadto, do najpoważniejszych przeszkód w dostarczeniu pomocy najbardziej oczekującym należą problemy logistyczne. Stąd konieczność kreowania logistyki humanitarnej, której zasadniczym celem jest właśnie dostarczenie pomocy dla ludzi, niezależnie od czynnika gospodarczego, religijnego, narodowego, rasowego, niezależnie także od płci i wieku. Powinna ona też być neutralna politycznie w odniesieniu do obszarów, do których dostarczana jest ta pomoc. Logistyka i zintegrowany łańcuch dostaw najtrafniej weryfikują się zatem jako łańcuchy dostaw dla życia, najlepiej zintegrowane i synergiczne. Najciekawsze jest to, że przeglądarki internetowe nie odnajdywały do maja 2009 roku w sieci terminu *logistyka humanitarna* w polskiej wersji językowej, w przeciwieństwie do opracowań w tym zakresie w literaturze angielsko- bądź niemieckojęzycznej.

¹ Dr T. Pokusa jest adiunktem w Wyższej Szkole Zarządzania i Administracji w Opolu i na Uniwersytecie Opolskim. Płk W. Grzybowski jest starszym specjalistą Oddziału Koordynacyjno – Organizacyjnego Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych, uczestnikiem misji humanitarnych.

² Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich z dnia 13.6.2007 r., Bruksela 2007, s. 6.

³ L. Gustavsson, *Humanitarian logistics: context and challenges*, Forced Migration Review, 2003, Vol. 18, s. 6-8, Fritz Institute, *Humanitarian logistics conference – Africa region 2004*, Proceedings of the Nairobi 2004, [http://www.fritzinstitute.org/prgSC-HLCaf2004-proceedings.html], 10 sierpnia 2009 r., D. B. Katrud, R. Samii, L. N. van Wassenhove, *UN joint logistics centre: a coordinated response to common humanitarian logistics concerns*, Forced Migration Review, Vol. 18, 2003, s. 11-14, R. Olorotunba, R. Gray, *Logistics for humanitarian aid: a survey of aid organizations*, Proceedings of the 7th Logistics Research Network Conference, Birmingham, September 2002, R. M. Tomasini, L. N. van Wassenhove, *Pan-American health organization's humanitarian supply management system: de-politicization of the humanitarian supply chain by creating accountability*, Journal of Public Procurement, Vol. 4 No. 3, 2004, s. 437-449, A. Thomas, *Humanitarian logistics*, [http://www.fritzinstitute.org/PDFs/WhitePaper/EnablingDisasterResponse.pdf] 6 sierpnia 2009, K. Höfer, *Katastrophenstudiengänge*, http://studienwahl.suite101.de/article.cfm/katastropestudien, 27 sierpnia 2009.

⁴ G. Kovács, K. M. Spens, *Humanitarian logistics in disaster relief operations*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 37, No. 2, 2007, s. 99-114, G. Kovács, K. M. Spens, *Identifying challenges in humanitarian logistics*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009, s. 506-528, G. Kovács, K. Spens, *Chapter 13: Humanitarian logistics revisite*, w: J. S. Arlbjörn, A. Halldórsson, M. Jahre, K. Spens, (red.), *Northern Lights in Logistics & Supply Chain Management*, CBS Press, Copenhagen, 2008, s. 217-32, Coyne, J. *Humanitarian Logistics: Musing Aloud*, Monday Developments, Vol. 24, No. 20, 2006, s. 12-13, M. Howden, *How Humanitarian Logistics Information Systems Can Improve Humanitarian Supply Chains: A View from the Field*, International ISCRAM Conference – Gothenburg, May 2009, s. 1-10, W. Hyde, *Applied Humanitarian Logistics*, Humanitarian Logistics Conference, Georgia Institute of Technology, February 19, 2009, s. 1-8, E. L. Maspero, H. W. Ittmann, *The Rise of Humanitarian Logistics*, Conference Logistics & Quantitative Methods, 7-11 July 2008, Pretoria, s. 175-184, Rickard, J., *Humanitarian Logistics: Musing Aloud*, Monday Developments, Vol. 24, No. 20, 2006, s. 6-7, R. Olorotunba, R. Gray, *Customer service in emergency relief chains*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009, s. 486-505, L. N. van Wassenhove, H. Ford, *Humanitarian Logistics*, Social Innovation Centre, 2008, s. 1-555, Pettit, A. Beresford, *Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009, s. 450-468.

Istota i definicje logistyki humanitarnej

Logistyka humanitarna jest nowym pojęciem w polskiej terminologii z dziedziny zarządzania, jaką jest logistyka, choć w publikacjach światowych problematyka ta znalazła swój wyraz już na początku tego wieku³. W ostatnich czterech latach, zauważalna jest dynamika pojawiających się na ten temat opracowań⁴. Równoległe z pracą R. M. Tomasini i L. N. van Wassenhove⁵, dostrzegamy również pierwsze prace polskojęzyczne⁶. Istota logistyki humanitarnej nie jest związana z maksymalizacją zysku i minimalizacją kosztów prowadzonej działalności, jak to jest przyjmowane w dotychczasowym rozumieniu logistyki, traktowanej w tym przypadku jako narzędzie kształtowania procesów w gospodarce rynkowej. Globalizacja i gospodarka rynkowa nie może skutecznie rozwijać się bez wykorzystywania zasobów moralnych, jakimi są troska o drugiego człowieka, współpraca i pomoc potrzebującym (być może nie do końca bezinteresowna). Naprzeciw takim ideom wychodzi właśnie logistyka humanitarna. Podejmowanie działań zgodnie z jej zasadami przez przedsiębiorstwa czy też organizacje rządowe i pozarządowe, świadczy o dalekowzroczności tych, którzy podejmują decyzje o wdrażaniu w praktykę życia tej humanitarnej dziedziny logistyki. Jeśli pozwolilibyśmy na to, by część społeczeństwa pozostawała w ciągłej biedzie, nie mając szans na wydostanie się z jego marginesu, a ich los nie obchodziłby innych, to problem ten powróciłby z większą siłą i rzutowałby na całe społeczeństwo. Logistyka humanitarna ukazuje zatem „ludzką twarz”⁷ gospodarki, która przesiąknięta jest mechanizmami opartymi na prawach rynku. Postawy humanitarne świadczą o tym, że właściwymi uczestnikami globalnego rynku są ludzie z krwi i kości, a nie maszyny pozbawione psychiki. Logistyka

humanitarna oznacza ludzkie odczuwanie w świecie rynku, bo przecież pomagając innym liczymy na rewanż, gdy sami znajdziemy się w potrzebie. Jest to wbudowane w naszą naturę, choć sami nie zdajemy sobie sprawy ze słuszności naszych emocji, które każą nam wyciągać rękę do drugiego człowieka. W tym sensie logistyka humanitarna musi być stronnicza przez to, że staje po stronie ofiar przemocy, represji i wykluczenia. Ponadto, musi – to również jest jej ważna moralna funkcja – jasno wyrażać ideę, że ludzie w swoim działaniu nie tylko dają się kierować żądzą władzy i pieniądze, ale także miłosierdziem wobec innych.

John Forbes Nash⁸ stwierdził, że największej zysku i stabilności, do której dąży rynek, przynosi wzajemna współpraca. Natomiast konkurencja dzikiego kapitalizmu prowadzi do wyzysku człowieka przez człowieka. Logistyka humanitarna jest przejawem globalnej solidarności, zabezpieczeniem dającym poczucie bezpieczeństwa, będącego podstawą zaufania społecznego, bez którego nie jest możliwe sprawne funkcjonowanie rynku. Niesienie pomocy potrzebującym to postępowanie zgodnie z prawami człowieka w myśl założeń humanitaryzmu. A. Schweitzer, autor prac dotyczących humanitaryzmu, często pisał o swoich przemyśleniach na temat istoty człowieczeństwa, które jak się wydaje, w sposób wyraźny przystają do filozofii logistyki humanitarnej, stanowiąc w pewnym sensie jej ideowy fundament. Wedle tego autora, humanitaryzm to „[...] prawdziwie dobre odnoszenie się człowieka do człowieka”. Ludzie powinni postępować dobrze wobec siebie nie tylko ze względu na kodeks etyczny, ale i dlatego, że dobroć stanowi o istocie człowieka, a współcześnie humanitaryzm oznacza także szacunek dla życia w ogóle.

Logistyka humanitarna wymaga ciągłej gotowości, ponieważ kryzys nigdy nie jest wyczekiwany; kataklizmy przeważnie przychodzą niespodziewanie, zaskakując

i niszcząc nieprzygotowanych. Przyczyny kataklizmów (i wraz z tym formy pomocy poszkodowanym) są różnorodne – mogą to być zarówno klęski żywiołowe, jak i niesprzyjające warunki polityczne i ekonomiczne.

Dalsze rozważania dotyczące logistyki humanitarnej wymagają przedstawienia definicji tej kategorii na bazie literatury światowej, w tym wypadku niemiecko- i angielskojęzycznej. Termin „logistyka humanitarna”, określanej w niemieckojęzycznych publikacjach jako „humanitäre Logistik”, pojawia się zwykle w typowych kilkustronicowych opracowaniach, poświęconych pomocy humanitarnej lub tematyce logistyki. Sporadycznie występuje także w niemieckich tekstach, w znaczeniu zamiennym, termin „Katastrophenlogistik”, czyli „logistyka katastrof”. Pojawia się nawet wyrażenie „Katastrophenmanagement”, zaczerpnięte z problematyki zarządzania przedsiębiorstwem, które można przetłumaczyć jako zarządzanie w przypadku katastrof. W powyższych ujęciach, „[...] celem logistyki humanitarnej jest dostarczanie pomocy ludziom jako takim, niezależnie od aspektów: religijnego, politycznego, rasowego, gospodarczego lub narodowego, niezależnie także od płci czy wieku potrzebujących; chce ona pozostać niezależna finansowo i politycznie względem regionów, do których dostarczana jest pomoc”⁹. W opracowaniach tych podkreśla się że „[...] zakres i charakter aktywności logistyki humanitarnej są specyficzne ze względu na konieczność doraźnego, szybkiego i profesjonalnego działania w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzi w tak zwanych rejonach kryzysowych, wywołanych przez: wojnę, katastrofy, klęski żywiołowe, przemoc, biedę, choroby, czystki etniczne, wypędzenia” i „[...] obejmuje wszelkie klasyczne czynności logistyczne koncentrując się na zaopatrzeniu w wodę, żywność, pomoc medyczną, zapewnieniu mieszkania, tworzeniu infrastruktury itp.”¹⁰.

⁵ R. M. Tomasini, L. N. van Wassenhove, *Humanitarian Logistics* INSEAD, Pelgrave Mcmillan, March 2009, s. 256.

⁶ T. Pokusa, M. Duczmal (red.), *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s. 354; T. Pokusa, M. Duczmal (red.), *Zarządzanie kryzysowe i działania logistyczne na przykładzie wybranych instytucji*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s. 243; T. Pokusa, *Logistyka humanitarna. Nowa „twarz” logistyki w sytuacjach kryzysowych*, [w:] T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s. 9-23; J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, *Gospodarka Materialowa i Logistyka* 3/2009, s. 2-8; P. Michalski, *Logistyka w organizacji projektu ekspedycyjnego*, *Logistyka* 6/2008, s. 78-80; J. Szołtysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, *Gospodarka Materialowa i Logistyka*, 7/2009, s. 12-17; P. Kołodziejczyk, J. Szołtysek, *Epistemologia logistyki społecznej*, *Przegląd Organizacji* 4/2009, T. Pokusa, *Logistyka humanitarna – podstawy teoretyczne i wstępna ocena implementacji*, [w:] T. Pokusa, W. Potwora, J. Kaczmarek (red.) *Nauka w służbie wartości*, WSiA, Opole 2009, s. 324-341.

⁷ T. Pokusa, *Logistyka humanitarna. Nowa „twarz” logistyki w sytuacjach kryzysowych*, [w:] T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009 r. s. 9-23; J. Szołtysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, *Gospodarka Materialowa i Logistyka*, 7/2009 s. 12-17; J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, *Gospodarka Materialowa i Logistyka* 3/2009, s. 2-8; T. Pokusa, *Logistyka humanitarna – podstawy teoretyczne i wstępna ocena implementacji*, [w:] T. Pokusa, W. Potwora, J. Kaczmarek (red.) *Nauka w służbie wartości*, WSiA, Opole 2009, s. 324-341.

⁸ J. Forbes Nash, *Piękny umysł* [http://pl.walorska.net/index.php?archives/12], 1 września 2009.

⁹ K. Höfer, *Katastrophenstudiengänge*, [http://studienwahl.suite101.de/article.cfm/katastrophenstudien] 27 sierpnia 2009.

¹⁰ *Schnelle Hilfe in Notlagen – dank ICT* [http://www.swissinfo.ch/ger/archive.html].